

Badania literackie tekstu zawarte w części I wskazują na zróżnicowaną budowę literacką wypowiedzi Jahwe o łasce i karze. Wypowiedzi o łasce ujęte są czasownikami, przymiotnikami i imiesłowami. Natomiast w tekstach mówiących o karzącym działaniu Boga, występują najczęściej czasowniki.

Część II przedstawia różnorodny charakter mowy o gniewie i łaskowości bóstw na Bliskim Wschodzie. Znane są wypowiedzi o łasce i sądzie w literaturze egipskiej i mezopotamskiej. Choć mają one swój regionalny charakter, jednak zachowują ogólną bliskowschodnią tradycję. Semickie hymny i modlitwy, mity i epeje wyrażają nadzieję na łaskę i gniew i kierują swoje prośby do różnych bóstw. Miłosierdzie bóstwa łączone było z jego imieniem, a zatem z jego obecnością. Potwierdza to analiza semickich imion bóstw i ich działanie.

Zakończenie III części stanowi główny przedmiot jego pracy. Autor wskazuje w niej na dwa aspekty: 1) poszczególne wypowiedzi mają charakter tradycyjno-historyczny, mówi o tym również wypowiedź w Wj 34,6n oraz 2) wypowiedzi prorockie, np. Eliasza i Ozeasza, a potwierdzają teksty psalmów.

Autor potwierdza swoją tezę przez analizę opowiadania w Wj 32–34 i zalicza je do tradycji przykazań i tradycji oglądania Boga na Synaju (Wj 33,18-23; 34,2.4.5-7). Zapowiedź łaski wypowiada sam Jahwe. Bóg chce wysłuchać ludzkie prośby, proszący może spodziewać się wysłuchania. Odpowiada to tradycji prorockiej, że Bóg udzieli łaski za pośrednictwem proroka. Tradycje te połączą się w opowiadaniu o złotym cielcu. W tej kompozycji tekst otrzyma funkcję dalszego opowiadania o wędrowce na pustyni i głosu Jahwe na Synaju. W końcowej redakcji miłosierna obecność Jahwe przedstawiona jest na tle nowego przymierza, połączonego z refleksją i wskazuje na powiązania z 1 Krl 12.

W ostatniej części autor wskazuje na działanie tego tekstu w późniejszej tradycji, czyli tzw. „Wirkungsgeschichte.” Wskazuje na to analiza Pwt 9, gdzie tekst wskazuje, że wydawca tej tradycji znał już wypowiedzi o łasce i połączył je z wydarzeniami na Synaju w kontekście Wj 33–34 i wędrowki przez pustynię.

Autor z wielką rozważą i metodycznie posługuje się wybranymi tekstami, aby dać odpowiedź na przedstawiony przez siebie problem ukazania Jahwe miłosiernego i łaskawego. Analizując wybrane teksty, zwraca również uwagę na wypowiedzi o istnieniu Jahwe i Jego obietnicach.

Praca jest również jakimś przyczynkiem do jasnego przedstawienia istnienia Boga i Jego działania wśród ludu, czyli do rozszerzenia horyzontów idei monoteizmu izraelskiego.

Ks. Zdzisław Małecki

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2007, t. 40, z. 1, s. 222–223

Jean-Pierre Sterck-Degueldre, *Eine Frau namens Lydia. Zu Geschichte und Komposition in Apostelgeschichte 16,11-15.40*, Tübingen 2004 (WUNT II/176), XIII + 327 s.

Książka ta – jak sam autor pisze w przedmowie – jest nowym spojrzeniem na rozprawę doktorską, którą obronił w 2001 r. na Wydziale Teologicznym Ernst-Moritz-Arndt-Universität. Jej promotorem był wybitny znawca Filippi – Peter Pilhofer, autor dwóch monografii poświęconych temu miastu oraz powstałej tam wspólnocie wczesnochrześ-

cijańskiej (*Philippi*, Bd. I: *Die erste christliche Gemeinde Europas*, Tübingen 1995 /WUNT 87/; *Philippi*, Bd. II: *Katalog der Inschriften von Philippi*, Tübingen 2000 /WUNT 119/).

Zgodnie z tytułem, praca jest poświęcona Lidii – pierwszej Europejce, którą w Filippi ochrzcił św. Paweł. Sterck-Degueldre postawił sobie za cel zbadanie historii jej nawrócenia oraz znaczenie tego wydarzenia w aspekcie rzymskiej kolonii, jaką była Filippi (s. 2).

Rozdział I – wprowadzający – dotyczy formuły „my”, kiedy to Łukasz, przedstawiając podróż oraz pobyt Apostoła Narodów w Filippi, używa pierwszej osoby liczby mnogiej (Dz 16,10-17). Autor dokonuje analizy współczesnych hipotez dotyczących tej kwestii, sam ostatecznie wskazując na Łukasza jako świadka „wypełniania się boskiego planu” (s. 39).

Trzon pracy stanowi rozdział II (s. 42–195). Została w nim omówiona podróż zespołu misyjnego do Colonia Iulia Augusta Philippensis, sytuacja społeczna i polityczna mieszkańców miasta oraz działalność misyjna św. Pawła. Centralne miejsce zajmuje tytułowa Lidia i odpowiedź na pytanie: „Czy rzeczywiście istniała?”, a jeśli tak, to „Jakie świadectwa potwierdzają jej historyczność?” (s. 134). Szukając odpowiedzi, autor dokonuje szczegółowej egzegezy Dz 16,11-15.40. Wśród poruszanych w niej zagadnień, na dodatkową uwagę zasługuje kwestia jej domu, który stał się pierwszym w Europie domowym Kościołem, chociaż de facto nie znajdziemy w interesującym nas fragmencie Dziejów Apostolskich oraz w całym Liście do Filipian terminu *kat' oikon ekklēsia*, poprzez który Nowy Testament określa domową wspólnotę wierzących w Chrystusa. Sterck-Degueldre, omawiając zagadnienie „domu”, wyróżnił również gościnność Lidii, którą okazała wobec misjonarzy (Dz 16,15). Zbliżając się natomiast ku podsumowaniu rozdziału II, napisał: „Spotkanie z Lidią i jej domem nie było tylko fantazją autora Dziejów Apostolskich. Wydarzenie to odpowiada kulturze antycznej oraz metodzie misjonarskiej Apostoła Narodów” (s. 183).

Rozdział trzeci – końcowy – sygnalizuje zagadnienie teologii Dz 16,11-15.40. Filippi była nie tylko bramą pomiędzy Azją a Europą (s. 201), ale przede wszystkim oznaczała nowe, pogańskie środowisko, w które wkraczała Ewangelia (s. 206–207). Lidia – jako jego przedstawicielka – w przyjęciu Dobrej Nowiny odegrała pierwszoplanową rolę (s. 213). W pełni zasłużyła na miano pierwszej chrześcijanki w Europie.

Jean-Pierre Sterck-Degueldre w formie ekskursu prezentuje Lidię jako handlarke purpurą (s. 213–238). Bardzo rzetelnie opracowany dodatek, umożliwiający czytelnikowi nie tylko zaznajomienie się z techniczną stroną produkcji i handlu tym materiałem, ale także pozwala na zrozumienie społecznego statutu osób, które zajmowały się tym rzemiosłem.

Omawiana monografia, ze względu na swój temat oraz przystępny język, może służyć miłośnikom Biblii, zarówno tym zaangażowanym w jej studium, jak i początkującym. Tym pierwszym – w pogłębieniu znaczenia jej osoby i domu w aspekcie początków ewangelizacji Europy, tym drugim – w poznaniu tej stosunkowo mało znanej postaci Nowego Testamentu.

Ks. Janusz Wilk